

на об'єкт, приобщення об'єкта, змінення фізического состоїння предмета/вещества, перемещення в пространстві трансформірується в сему "суб'єктність" во вторичном лексико-семантическом варіанте емоціоноального состоїння, при етом в об'єктної позиції виступає сам суб'єкт, іспытывающій чувства.

Сопоставленіє семных структур двох лексико-семантических варіантов, первичного і производного, дали возможность виявити компоненти ісходного значення, участвующие в деривационном акте, определить закономерности, в результате которых развиваются вторичные значения эмотивных глаголов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. К диалектике семантических отношений в языке / В. Г. Гак // Принципы и методика семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – 250 с.
2. Жуковская Е. Е. Семантический анализ ряда глаголов эмоционального воздействия / Е. Е. Жуковская // Семантические классы русских глаголов. – Свердловск : Уральский университет, 1982. – 326 с.
3. Серебренников Б. А. Общее языкознание : Внутренняя структура языка / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1972. – 150 с.
4. Словарь русского языка : в 4-х т. / Под ред. А. П. Евгеньевой. – М. : Русский язык, 1981–1984. – Т. I. – 696 с. – Т. II. – 736 с. – Т. III. – 750 с. – Т. IV. – 792 с.
5. Уфимцева А. А. Лексическое значение (Принципы семиологического описания лексики) / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 230 с.
6. Шмелёв Д. Н. Современный русский язык. Лексика / Дмитрий Николаевич Шмелёв. – М. : Просвещение, 1977. – 230 с.

СЛУЖБОВІ СЛОВА В ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

ВОЛКОВА Л. М.

Київський національний лінгвістичний університет

Потреби сучасної комунікації, глобалізація та відкритість суспільства висувують на перше місце проблеми, що пов'язані з мовленнєвою поведінкою учасників спілкування. У мовленні віддзеркалюється не тільки духовний світ людини, але й її прагнення найбільш адекватно відобразити своє ставлення до подій та фактів. Це зумовлює необхідність вивчення таких мовних одиниць, що є важливими індикаторами реалізації прихованої інтенції мовця, але раніше знаходились на периферії лінгвістичних досліджень, оскільки погано піддавались традиційним методам лінгвістичного аналізу. Серед цих мовних засобів особливе місце посідають слова, що позбавлені референційного значення. Це, перш за все, стосується тих службових одиниць англійської мови, що не мають прямих еквівалентів в українській мові, а тому потребують вивчення в зіставному аспекті.

Об'єкт дослідження становлять службові слова англійської мови *anyway, after all, actually, at last, finally*, які обрані на підставі того факту, що переклад цих мовних одиниць на українську мову, як правило, здійснюється за допомогою словників, де надаються некоректні варіанти перекладу, оскільки вони надані

без урахування дискурсивних функцій зазначених мовних одиниць. Предмет дослідження складають семантичні, прагматичні й функціональні особливості мовних одиниць *anyway, after all, actually, at last, finally*. Основною метою статті є виявлення українських еквівалентів зазначених службових слів англійської мови, вживання яких пов'язано з певними труднощами для тих, хто вивчає англійську мову, оскільки зумовлене насамперед прагматичними чинниками. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: дослідити дискурсивні функції *anyway, after all, actually at last, finally*; шляхом зіставлення прагмасемантичних характеристик аналізованих мовних одиниць в англійській й українській мовах виявити еквівалентні мовні засоби в українській мові. Матеріалом дослідження слугували фрагменти художнього дискурсу, узяті з прозових творів сучасних англомовних письменників. Актуальність дослідження визначається загальною тенденцією сучасних лінгвістичних студій до дослідження дискурсу в ракурсі антропоцентричного підходу, що дає змогу виявити умови функціонування таких дискурсивних одиниць, що насамперед пов'язані з дешифруванням мовного коду процесу комунікації.

Службові слова є важливим засобом передачі суб'єктивної інформації на дискурсивному рівні, оскільки вони не тільки виступають як засоби, що забезпечують когерентність тексту, але й роблять мовлення більш живим, інформативним, автентичним. У сучасній лінгвістиці вони отримали назву дискурсивних маркерів. Дискурсивні маркери – це звичайно дрібні неномінативні мовні одиниці, які іноді не мають прямих еквівалентів в українській мові, їхні значення досить важко пояснити, оскільки їхня сфера дії, прагматична зумовленість їхнього вживання ще не до кінця висвітлені. Так, український лінгвіст Ф. С. Бацевич, який у своїй монографії присвятив розділ дискурсивним словам української мови, зазначає, що “попри деякі зрушення у вивченні семантико-прагматичних особливостей ДС необхідно визнати, що закономірності їхньої системної організації, фактично, до цього часу не виявлені” [1, с. 107]. Особливо, на наш погляд, це стосується службових слів *anyway, after all, actually, at last, finally*, роль яких у спілкуванні важко переоцінити, оскільки вони дуже часто вживаються носіями мови, але переклад їх на українську мову робиться, як правило, не зовсім коректно й призводить до численних смислових помилок.

Отже, лінгвістичний аналіз мовних одиниць *anyway, after all, actually, at last, finally* потребує передусім з'ясування загальних принципів їхньої системної організації, що стає можливим, якщо підходити до трактування цих мовних одиниць як до дискурсивних маркерів, що визначаються в сучасній лінгвістиці як засоби, які зв'язують різнопланові висловлення на дискурсивному рівні [5, с. 312; 4, с. 113; 3, с. 1–16]. Як перший крок розглянемо два висловлення, які ідентичні за своїм пропозиційним змістом, але містять різні мовні одиниці з наведеного вище списку: (1) *At last he is in Kyiv* та (2) *Finally he is in Kyiv*.

У висловленні (1), окрім експліцитної інформації, міститься також імпліцитна інформація: *He was not in Kyiv earlier*, яка розуміється завдяки *at last*. Таким чином, дискурсивний маркер *at last* збагачує текст імпліцитною інформацією шляхом кореляції експліцитної та імпліцитної пропозицій.

У висловленні (2), завдяки *finally*, інформація, що знаходить своє

експліцитне вираження, співвідноситься з іншою, експліцитною, інформацією, яка надавалась в тексті раніше, оскільки, як свідчить ілюстративний матеріал, дискурсивний маркер *finally* вживається в тексті лише за умови, якщо реченню з *finally* передував перелік подій, що мали місце раніше. Таким чином, аналізований дискурсивний маркер співвідносить експліцитні пропозиції в тексті.

Функція кореляції, що є спільною для аналізованих слів, дає підставу для класифікації службових мовних одиниць, що функціонують у мовленні як дискурсивні маркери, на два розряди. Основна текстова функція лінгвістичних одиниць першого розряду – співвідносити в тексті експліцитну та імпліцитну пропозиції. Усі службові мовні одиниці, що відповідають зазначеній функції, належать до цього розряду. Корпус дискурсивних маркерів англійської мови першого розряду (ДМ-1) буде наведено нижче. Основна функція дискурсивних маркерів другого розряду – співвідносити експліцитні пропозиції в межах одного тексту. До розряду дискурсивних маркерів другого типу (ДМ-2) належать усі службові мовні одиниці, що виконують у тексті саме цю функцію.

Таким чином, дискурсивні маркери *at last* та *finally* належать до різних функціональних розрядів дискурсивних маркерів. ДМ-1 співвідносять експліцитну пропозицію з імпліцитною, яка в тексті формально відсутня, але добре розуміється адресатом, водночас ДМ-2 співвідносять текстові експліцитні пропозиції. Дискурсивні функції аналізованих маркерів суттєво відрізняються: ДМ-1 здійснюють у дискурсі функцію маркерів інформативності, а ДМ-2 – маркерів способу сприйняття інформації.

До розряду ДМ-1 ми відносимо такі мовні одиниці: *already, still, yet, as yet, so far, any more, any longer, at last, anyway, actually, anyhow, at any rate, in any event, at any point, in fact, after all, really*. Їх було виокремлено на підставі їхньої здатності співвідносити висловлення, у якому є один із дискурсивних маркерів даної групи, із пропозицією, яка не знаходить експліцитного вираження й присутня в дискурсі імпліцитно.

До розряду ДМ-2 належать усі службові слова, основна функція яких полягає в кореляції двох або більше пропозицій, що завжди знаходять у тексті своє експліцитне вираження. Логічна операція кореляції в тексті може здійснюватись по лінії додавання інформації, протиставлення попередньої інформації наступній, підведення підсумків, виявлення подібності, порядку надавання інформації. Залежно від типу текстових кореляцій, що реалізуються ДМ-2, представляється можливим виокремити п'ять функціональних груп: додавальні, протиставні, паралельні, підсумкові, порядкові. Мовна одиниця *finally* належать до останньої групи, оскільки вказує на послідовність надання інформації.

Належність дискурсивних маркерів *at last* та *finally* до різних функціональних розрядів зумовлює їхнє використання задля різних дискурсивних функцій, різних прагматичних цілей продуцента висловлення, і тому мають по-різному перекладатись на українську мову. Проілюструємо це положення звернемось до фрагментів художнього дискурсу.

“How’s it going? Bridge, how’s it going with Mark? You must be really pleased to get a boyfriend **at last**”. “At last”. Grrr. First jellyfish of the evening [7, с. 44].

У наведеному фрагменті висловлення *You must be really pleased to get a boyfriend at last* співвідноситься на дискурсивному рівні з імпліцитною пропозицією *You didn't have a boyfriend before*. Логічна операція кореляції дозволяє виокремити в семантичному змісті дискурсивного маркера компонент “зміна в порівнянні з минулим”. На семантичне значення нашаровується прагматичне значення “довгоочікувана зміна”, що надає можливість цьому дискурсивному маркеру виступати засобом передачі також і прагматичної інформації – бути засобом реалізації інтенції мовця надати приховану оцінку. *At last* виступає в цьому разі як індикатор непрямого мовленнєвого акту негативної оцінки: адресант натякає на той факт, що в адресата (Бріджит) довго не було хлопця, тому що вона неприваблива.

*Carl stepped from his private elevator, came face-to-face with Abused Imelda, cursed at the sight of her, ignored his valet, dismissed the rest of the staff, and when he was **finally** alone in the wonderful privacy of his bedroom, he put on his pajamas, a bathrobe, and heavy wool socks* [8, с. 194].

У наведеному прикладі дискурсивний маркер *finally* співвідносить експліцитні текстуальні пропозиції й вживається з метою позначення останньої дії в послідовному переліку інших дій, його значення в українській мові відповідає значенню мовної одиниці “наприкінці”. Отже, заміна *finally* на *at last* (і навпаки) неможлива. Досить часто студенти, що вивчають англійську мову як іноземну, не знають різниці між службовими словами *at last* та *finally* і помилково вживають їх як синоніми. Пояснюється це тим, що обидва слова перекладаються в словниках на українську мову як “нарешті”, “врешті” або “зрештою”. Аналіз ілюстративного матеріалу свідчить, що в англійській мові ці слова не є синонімами, оскільки суттєво відрізняються за своїми прагматичними й функціональними характеристиками. Звернемось до такого прикладу:

*I sat staring at the cafetière, mind reeling. Didn't they know what had happened to me? Had she **finally** gone over the edge?* [7, с. 340].

Як свідчить попередній контекст, матуся Бріджит уже скоїла багато безглузвих вчинків. Це змушує Бріджит зробити висновок, що її матуся остаточно втратила розум. У цьому випадку українським еквівалентом буде “остаточно”.

Отже, оптимальним засобом передачі значення *finally* в українській мові вважаємо залежно (від контексту), “наприкінці” або “остаточно”. Водночас “нарешті”, “врешті” або “зрештою” передають значення дискурсивного маркера *at last*.

Дискурсивний маркер *anyway* став своєрідним “каменем спотикання” для тих, хто вивчає англійську мову, оскільки дуже часто вживається носіями мови, однак не отримує адекватної інтерпретації в перекладі на українську. Це, на наш погляд, пояснюється тим, що вживання цієї мовної одиниці обумовлене, перш за все, його дискурсивними функціями, які треба розуміти. Для аналізу дискурсивних функцій *anyway* звернемось до ілюстративного матеріалу.

*The owner, an old client, was widely considered the worst slumlord in town, by the students **anyway*** [8, с. 47].

Дискурсивний маркер *anyway* є носієм семантики допустового

протиставлення. Залежно від позиції у висловленні, яка, як правило, може бути ініціальною або фінальною, *anyway* може мати в діалозі такі функції: а) виступати як маркер часткової поступки, б) виступати як маркер позначення кінця дискурсивної вежі й переходу бесіди в інше тематичне русло, в) вживатися в якості маркера реінтродуктора головного топіку після його попереднього відхилення. Так, у наведеному прикладі *anyway* виступає як маркер часткової поступки. У цій функції аналізована мовна одиниця завжди знаходиться у фінальній позиції висловлення. В аналізованому прикладі *anyway* імплікує пропозицію *though, possibly, other people did not think so*. Дискурсивний маркер *anyway* вводить у текст імпліцитну інформацію, що пов'язана із припущенням, яке частково заперечує інформацію, що була попередньо надана. Еквівалентним засобом передачі цього значення в українській мові вважаємо мовну одиницю “принаймні”. Розглянемо ще один приклад, де в цього впливового дискурсивного маркера зовсім інша функція:

I took a puff on my kind normal friend the Silk Cut Ultra.

“Bridget, are you smoking?”

“No, no,” I said, panicking, stubbing out the cigarette and hiding an ashtray.

“Anyway, guess what? Una and I are holding a Kikuyu election party for Wellington behind the rockery!” [7, с. 183].

У наданому фрагменті діалогічного дискурсу *anyway* виступає як маркер позначення кінця дискурсивної вежі й переходу бесіди в інше тематичне русло. Сигнали зміни теми, тобто переходу від однієї теми до іншої під час спілкування, є одним із засобів вираження тем дискурсу [2, с. 62]. У цій функції *anyway*, як правило, знаходиться в ініціальній позиції й перекладається на українську мову як “до речі”.

Дискурсивні функції маркера *after all* залежать від його позиції у висловленні. Для аналізу дискурсивних функцій *after all* звернемось до ілюстративного матеріалу.

As the frozen countryside blurred by, he ignored the papers and left his mind wander. He asked himself if he would one day live in the suburbs and be forced to ride a train three hours a day so his children could attend fine schools and ride their bikes down leafy streets. At the age of twenty-five, that was not very appealing.

Maybe commuting wasn't such a bad deal after all [9, с. 76-77].

Семантичний зміст дискурсивного маркера *after all* визначається як “всупереч тому, що було б логічним вважати або очікувати”. Залежно від позиції у висловленні, яка може бути ініціальною або фінальною, цей дискурсивний маркер, що знаходиться у фінальній позиції, може привносити в дискурс різні логіко-прагматичні смисли. Так, у наведеному прикладі висловлення *Maybe commuting wasn't such a bad deal after all* співвідноситься з імпліцитною пропозицією *though traveling long distances to get to work is considered to be a disadvantage*. Таким чином, у цьому прикладі *after all* виконує функцію маркера протиставлення й перекладається на українську мову як “все-таки” або “все ж”. В ініціальній позиції одиниця *after all* демонструє інші функції, наприклад:

“And men like Richard,” fumed Sharon, “play on the chink in the armour to wriggle out of commitment, maturity, honour, and the natural progression of things

between a man and a woman.”

*By this time Jude and I were going, “Shhh, shhh,” out of the corners of our mouths and sinking down into our coats. **After all**, there is nothing so unattractive to a man as strident feminism [6, 20].*

У наданому фрагменті шляхом вживання *after all* мовець імпліцитно протиставляє свою точку зору загальноприйнятій. В ініціальній позиції службове слово *after all* завжди виконує функцію маркера переконання й відповідає українським еквівалентам “адже”, “врешті-решт”.

Останній об’єкт лінгвістичного аналізу – мовна одиниця *actually*. Цей дискурсивний маркер, справді, мультифункціональний, і вживається носіями мови дуже часто, особливо в респонсивних репліках діалогічного дискурсу. Ми обмежимося пошуком українських еквівалентів, що відповідають значенню *actually* саме в цій функції. Звернемося до прикладів.

“Wanta lift or anything?” said Jeremy’s brother, following it up with a belch.

*“**Actually**, I’m going on to a nightclub”. I thrilled, hurrying out into the street. “Thanks for a super evening!” [6, с. 41].*

Стратегічна функція *actually* у цьому випадку – відмова від запропонованої послуги. Мовець вживає дискурсивний маркер із метою пом’якшення можливого негативного перлокутивного ефекту. Відповідним українським еквівалентом, слугуватиме, на наш погляд, мовна одиниця “насправді”.

“Darling, you are sweet. I’m under such terrible pressure.”

“Is there anything I can do?”

*“**Actually**, there is something,” she said brightening [6, с. 183].*

На відміну від попереднього прикладу, запропонована послуга приймається, що відповідає лексичній одиниці “справді” в українській мові.

Здійснений аналіз уможливорює лише один висновок: адекватна інтерпретація службових слів *anyway, after all, actually, at last, finally* залежить від функцій, що вони виконують у дискурсі, словникові варіанти перекладу часто не відповідають їхньому прагмасемантичному змісту.

Перспективи подальшого дослідження полягають у зіставному вивченні дискурсивних особливостей допустових службових слів англійської й української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
2. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Тён Адрианус Ван Дейк ; [пер. с англ. В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Blakemore D. Discourse and Relevance Theory / D. Blakemore // The Handbook of Discourse Analysis / Eds. D. Schiffrin, D. Tannen and H. E. Hamilton]. – Malden : Blackwell Publishing, 2003. – P. 100–118.
4. Frazer B. Discourse Markers Across Language / B. Frazer // Pragmatics and Language Learning. – Illinois. – 1993. – Vol. 4. – P. 1-16.
5. Schiffrin D. Discourse Markers / Deborah Schiffrin. – N. Y. : Cambridge University Press, 1996. – 364 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Fielding H. Bridget Jones's Diary. – Walden : Picador, 1996. – 310 p.
7. Fielding H. The Edge of Reason. – L. : Picador, 2000. – 422 p.
8. Grisham J. The Appeal. – N. Y. : Bantam Dell, 2008. – 485 p.
9. Grisham J. The Associate. – N. Y. : A Dell Book, 2009. – 434 p.

СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНИХ ОДНОСЛІВНИХ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ

ДІДУХ Л. І.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науково-технічний прогрес вносить значні зміни у всі сфери розвитку суспільства, в тому числі в мовну картину світу, у зв'язку з чим виникає нагальна потреба вдосконалення системи передавання та обробки інформації, співробітництва науковців різних країн у найрізноманітніших сферах науки й техніки. Одна з найістотніших змін полягає в тому, що переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, і доля термінів у лексичному складі мови стрімко зростає. Тому цілком природно, що лінгвісти приділяють велику увагу вивченню закономірностей утворення термінів, їх структури та семантики, аспектам упорядкування, питанням перекладу; розглядають термінологію як важливу складову сучасної літературної мови [10].

Стосовно визначення терміна, вимог до нього та класифікації термінів у лінгвістичній літературі існують різні, часто протилежні точки зору. Наприклад, у “Словнику лінгвістичних термінів” подається таке визначення поняття “термін”: “слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття з певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя тощо” [1, с. 306]. З. І. Комарева дотримується точки зору, що “термін – це інваріант (слово чи словосполучення), яке означає спеціальний предмет або наукове поняття, обмежене дефініцією і місцем у певній терміносистемі” [6, с. 17].

В. І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки. Вчений вважає, що науково-технічні терміни становлять суттєву складову науково-технічних текстів [3, с. 54]. Б. І. Шуневич дає “робоче” визначення терміна: “слово, словосполучення або аббревіатура, які означають наукове поняття, входять в систему цієї галузі, обмежуючись спеціальною сферою вживання, яка встановлена в певній галузі і, як правило, регламентуються дефініцією” [10, с. 25]. А. Я. Коваленко пропонує таке визначення терміна: “Термін – це емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів” [5, с. 257]. Вслід за М. І. Мостовим ми вважаємо, що “термін – це слово або словосполучення з історично вмотивованим чи умовно закріпленим значенням, що відбиває одне поняття у спеціалізованій галузі знання чи виробництва” [7, с. 191].

Щодо класифікації термінів, то, наприклад, А. Я. Коваленко поділяє їх за структурою на прості, які складаються з одного слова: *circuit* – *ланцюг*; складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *flywheel* –